

ESZTERHÁZY KÁROLY EGYETEM
NEVELÉSTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

KISS GABRIELLA

20. SZÁZADI VÁLASZKÍSÉRLETEK A HÁTRÁNYOS HELYZETŰ FELNŐTTEK PEDAGÓGIAI KIHÍVÁSAIRA:
PAULO FREIRE ÉS JOSEPH WRESINSKI PEDAGÓGIÁJA

PHD ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

TÉMAVEZETŐ: DR. UGRAI JÁNOS

EGYETEMI DOCENS

EGER

2018

I. Az értekezés tárgya és relevanciája

A dolgozat témája abból a világszerte aktuális társadalmi kérdésemből nőtt ki, hogy az egyre gyorsuló társadalmi változásokkal lépést tartani nem tudó, mind inkább leszakadó, hátrányos helyzetű rétegek hogyan tudnak olyan tudáshoz jutni, amelynek segítségével (vissza)integrálhatók a társadalomba, s amelynek birtokában sikerrel vehetnek részt annak folyamataiban. E kihívásnak megfelelően az utóbbi időben számos nemzetközi szintű kezdeményezés történt, a probléma mégsem látszik megoldódni, így minden eddiginél szükségesebbnek és sürgetőbbnek tűnik a lehetséges válaszok megtalálásán való fáradozás.

Bár Freire és Wresinski pedagógiai koncepciójának egymás viszonylatában történő vizsgálata első megközelítésre meglepőnek tűnhet, összeköti őket, hogy két olyan 20. századi óriásról van szó, akik abban a brazil, illetve francia miliőben, amelyben éltek és alkottak, mindketten kiemelt fontosságot tulajdonítottak a hátrányos helyzetű felnőttek társadalmi emancipációjának; a megoldás keresése mindkettejük számára személyes, hitből fakadó elkötelezettséggé vált; szenvedélyes, praxisból kiinduló útkeresésükből pedig sajátos, „külön utas” pedagógiai koncepció bontakozik ki.

Dolgozatomban a hátrányos helyzetű felnőttek pedagógiai kihívásaira adott 20. századi válaszoknak ezt a sajátos szeletét vizsgáltam. Freire neve és pedagógiája, bár nem ismeretlen Magyarországon, annyi figyelmet mégsem kapott mindeddig, hogy a disszertáció megírásáig akár csak egyetlen műve a maga egészében magyar nyelven megjelent volna. Joseph Wresinski munkásságával kapcsolatban tudomásom szerint eddig még senki nem írt magyar nyelven. Márpedig mindketten több mint figyelemre méltó életművet hagytak hátra, amelyben – úgy vélem – maradandó értéket képvisel a hátrányos helyzetű felnőttek pedagógiájának terén kifejtett tevékenységük. A két program és a két egyéniség összehasonlítása még inkább lehetővé teszi, hogy az általuk képviselt egyetemességét alátámasztottan valószínűsíthessük.

II. Célkitűzések

Joseph Wresinski és Paulo Freire pedagógiája egyaránt azzal az ambícióval jött létre, hogy a leghátrányosabb sorsú felnőtt lakosságot, amelyet leginkább megfosztottságaival jellemezhető helyzete elzár a tudáshoz jutás hagyományos csatornáitól, olyan tudáshoz juttassa, melynek segítségével teljes jogú partnerként lesz képes részt venni a társadalmi-gazdasági folyamatokban. Olyan kérdéseket fogalmaztak meg, és pedagógiai praxisukkal, illetve a praxis

mögött kirajzolódó rendszerükkel olyan irányokat mutattak, amelyek egyetemes érvényességet sejtetnek. Dolgozatommal ezt kívántam bizonyítani, ennek érdekében kutatásomban elsősorban arra vállalkoztam, hogy feltárjam és összehasonlítsam a vizsgált pedagógiai tevékenységeknek és ezek elméleti-szemléleti hátterének sajátosságait. Másrészt arra is, hogy az ott tapasztaltak alapján olyan értékeket mutassak fel, amelyek kreatív inkulturációjával e sajátos populációban végzett pedagógiai munka más – akár magyar – társadalmi kontextusban is sikeresebbé válhat. Ezzel reményem szerint hozzájárulok a téma magyarországi szakmai diskurzusa kiszélesítéséhez, nemzetközi asszociációkat nyújtva a vonatkozó elképzelések és lehetőségek számára.

III. Hipotézisek

Kiindulásképpen először is feltételeztem, hogy szorosan összefügg egymással a katolikus egyház teológiájának a 20. század derekán formálódó új szegénység-fogalma, az ennek megfogalmazásához kontextust szolgáltató felszabadítási mozgalmak és a szegények között végzett speciális pedagógiai tevékenység. Ugyancsak feltételeztem, hogy a leszakadó, a társadalmi-gazdasági életből teljesen kiszoruló rétegek számára a tudáson keresztül vezethet az út a társadalomba való be- vagy visszailleszkedésbe. Végül azt a feltételezést is megfogalmaztam, hogy a dolgozatban vizsgált, e korszakban születő, nem hagyományos keresztény, de magukat a kereszténység korszerű értelmezéséhez kötő, a legszegényebb rétegeket felszabadítani kívánó pedagógiák olyan elméleti és szemléleti implikációkat hordoznak, melyek eséllyel alkalmazhatók bármely hátrányos helyzetű populációban.

IV. Kulcsfogalmak

hátrányos helyzet, mélyszegénység, Negyedik Világ

művelődés, népfőiskola, szabadegyetem;

teológiai antropológia, új politikai teológia, felszabadítási teológia

a tudás mint a társadalmi emancipáció eszköze

alfabetizációs módszer, Negyedik Világ Szabadegyetem

Paulo Freire

Joseph Wresinski

V. Módszerek

A dolgozat témája több tudományág határterületein található, ebből adódóan a kutatást alapvetően interdiszciplináris megközelítés határozta meg. Mivel a két vizsgált felnőttnevelési koncepció keresztény indíttatása a kutatás hipotéziseinek középpontjában helyezkedik el, az alkalmazott módszerek az egyház társadalmi tanításának prizmáján keresztül érvényesültek. Mindenekelőtt fontos volt a két pedagógiai rendszer kulcsfogalmainak összevető értelmezése. A hátrányos helyzet, illetve a szegénység definiálásához a szociológia, a brazil, a francia és a magyar társadalomrajz felvázolásához a történeti tudományok módszerére alapoztam. Freire pedagógiájának feltárásához forráselemzést végeztem, valamint a Freire-szakirodalom releváns szerzőinek munkáira támaszkodtam. Wreinski koncepciójának bemutatásához alapvetően teológiai szakirodalom állt rendelkezésre, ebből kiindulva, forráselemzést végezve értelmeztem az evangélium radikális recepcióján alapuló pedagógiáját. Végül a két vizsgált rendszer összevetéséhez az összehasonlító pedagógia módszerével éltem.

VI. Az értekezés felépítése

Mivel a kutatás a hátrányos helyzetűek egy csoportja számára kimunkált sajátos művelődési elveket és gyakorlatokat – helyesebben ez esetben inkább gyakorlatokat és elveket – vizsgálja, kiindulásként tisztáztam azt a két fogalmat, amelyek pontos értelmezése kulcsfontosságú az egész dolgozat folyamán. Feltártam a hátrányos helyzet definiálásának és jellemzésének nehézségeit, valamint a latin *'educatio'* bizonyos nyelvekben meghonosodott megfelelőinek jelentését körüljárva megindokoltam a magyar *'művelődés'* szó használatát. Az első fejezet további részeiben bemutattam a hátrányos helyzetű felnőttek pedagógiájának kialakulásában és fejlődésében jelentős szerepet játszó népfőiskolai mozgalom európai és hazai történetét, külön megemlékezve a magyar kontextusban egyedülálló jelentőségű Karácsony Sándorról és a szabadművelődésről. Az elemző áttekintés konklúzióként azt fogalmazhattam meg, hogy bár a három művelődési gyakorlat, legalábbis részben, eredeti fejlődési folyamat eredményeképpen jött létre, így jellegzetes különbségek is mutatkoznak közöttük, a dolgozat tárgya szempontjából fontosabbak a közös vonások. Egyrészt, hogy mindegyikük öntevékeny állampolgári szerveződés, alulról építkező, civil kezdeményezés, pluralizmuson alapszik és autonóm. Másrészt, hogy habár mindhárom a hátrányos helyzetű felnőttek társadalmi emancipációját kívánta előmozdítani, valójában ennek a csoportnak bizonyos szelekcióval kiválasztott, arra érdemesnek tartott, öntudatos, legfelső rétegét szólították meg, és azt igyekeztek visszavezetni

a fennálló társadalom működési keretei közé. A legszegényebbek társadalmi emancipálásának már akkor is sürgető kérdését egyikük sem válaszolta meg.

A második fejezet Freire felszabadítási pedagógiáját mutatja be. Ehhez először megrajzoltam azt a szociohistorikus kontextust, amelyben létrejött, vagyis jellemzést adtam egyrészt a 20. század releváns időszakának brazil társadalmáról, másrészt a Freire koncepciójára jelentős hatást gyakorló felszabadítási teológiáról. Ezután áttekintettem Freire életpályáját, kiemelve azokat az elemeket, amelyek fontos szerepet játszanak antropológájának, majd az ebből kinövő felszabadítási pedagógiának a kialakulásában. A továbbiakban tisztáztam olyan alapfogalmak jelentését, mint elnyomó és elnyomott dialektikája, öntudatlansághoz ill. öntudat(osság)hoz vezető pedagógia, amely során az utóbbi tárgyból alannyá válik, illetve, hogy miben áll az a tudást felépítő dialogikus reláció, amely szükségszerűen a nincstelének szociokulturális tapasztalataiból táplálkozik. Megvizsgáltam, milyen szerepet játszanak e tapasztalatok a használható, mobilizálható tudás megszerzésében és az emberi kapcsolatok szerveződésében. Választ kerestem arra a kérdésre is, mit jelent Freire számára az írásbeliségbe való bevezetés, miért tartja olyan forradalmi gyakorlatnak, amely egyúttal a személyiség autonómiájához vezet, és az érintett populációnak gyökeresen változtatja meg a világról alkotott felfogását, valamint hogy miért játszik mindebben olyan fontos szerepet a párbeszéd. E válaszok kereséséhez kiindulási pontul Freire pedagógiájának két legjelentősebb összefoglaló művét, *A művelődés mint a szabadság gyakorlata* (1967) és *Az elnyomottak pedagógiája* (1968) címűt vettem alapul.

A harmadik fejezetben azt vizsgáltam, milyen kérdések fogalmazódtak meg Joseph Wresinskiben a hátrányos helyzetű felnőttek Franciaországban is égető problémájával kapcsolatban, és milyen válaszokat próbált adni ezekre az általa alapított ATD – Negyedik Világ Mozgalomban, azon belül is az „*Université populaire Quart Monde*” (Negyedik Világ Szabadegyetem) intézményében. Ehhez először áttekintettem Franciaország 20. századi történelmének „dicsőséges harminc évét”, majd ismertettem Wresinski életrajzát, amely véleményem szerint döntő befolyással volt az életmű létrejöttére. Részletesen bemutattam antropológiáját, egyrészt a magjául szolgáló alaptézist, mely szerint a minden emberben jelenlevő Isten-képmás legvilágosabban éppen a legszegényebb, legnyomorultabb emberben nyilvánul meg, másrészt az ebből fakadó társadalmi felelősségvállalás Wresinski által felmutatott imperatívuszát. A Negyedik Világ Szabadegyetem koncepciójának elemzése előtt áttekintettem a franciaországi szabadegyetem intézményének történetét, kiemelve sajátosságait. A Negyedik Világ Szabadegyetem kapcsán kiindulásképpen megvizsgáltam, miért tulajdonít kiemelkedő jelentőséget Wresinski a kultúrának, illetve a tudáshoz való hozzájutásnak a

Negyedik Világ felszabadításában, megalapozva ezzel az *université populaire* létjogosultságát, illetve fontosságát, majd röviden bemutattam a sajátos intézményrendszer működését és történetét, aláhúзва, miképpen kíván a tudás felépítése révén a társadalmi emancipáció színterévé válni. Az elemzés eredményeképpen kirajzolódott, mi következik abból, hogy elismeri a mélyszegénységben élő ember tapasztalatokon alapuló tudását, hogy olyan tudást kínál, amely révén az átélt valóság elszenvedett tapasztalatából megértett, értékes tapasztalat válik, és hogyan születik a számos interakció eredményeképpen együttesen létrehozott, új tudás.

A negyedik fejezetben négy fő szempont alapján összehasonlítottam Paulo Freire és Joseph Wresinski pedagógiai koncepciójának alappilléreit. Még egyszer kiemeltem, kit takar számukra a *legszegényebb* fogalma, akit fel akarnak szabadítani; milyen konkrét módon gondolják el ezt a felszabadítást; kiknek milyen együttműködését, *elköteleződését* tartják szükségesnek ehhez a társadalmi emancipációhoz; és végül mit jelent recepciójukban a kereszténység társadalmi tanítása.

VII. Eredmények

VII. 1. Freire elnyomottjai és Wresinski Negyedik Világa

Freire számára a szegényeket a brazil társadalom legkiszolgáltatottabbjai: a mintegy huszonhét millió írástudatlan felnőtt jelenti. A marxizmustól kölcsönvett elnevezéssel a leggyakrabban *elnyomottaknak* nevezi őket, ami azt fejezi ki, hogy helyzetüket Freire szerint alapvetően az elnyomóikhoz fűződő viszonyuk határozza meg, vagyis főként az, hogy meg vannak fosztva a gazdasági javaktól, a politikai hatalomtól és a tudás forrásaitól egyaránt. Freire mégsem tekinti őket kirekesztetteknek, számára sokkal inkább jellemzi őket, hogy nyomorúságos helyzetük ellenére is a társadalom szerves részét képezik, hiszen függésben tartásuk egyrészt elemi feltételét képezi az igazságtalanságon, társadalmi egyenlőtlenségen alapuló társadalom fennmaradásának, másrészt legitimizálja a politika – öncélú – népjóléti intézkedéseit. A tudáshoz való hozzáférés hiányából fakadóan az elnyomottak egyfajta mitikus tudattal rendelkeznek, amely megakadályozza, hogy egyéni és közösségi sorsuk beteljesítésének *szubjektumai, autonóm személyiségek* legyenek. Márpedig ezt Freire erőszaknak tekinti, amelynek szerinte a felszabadítás pedagógiájának megvalósításával lehet véget vetni.

Wresinski számára az alaprelációt Isten és az ember viszonya jelenti. Keresztény antropológiájának sajátos sarokköve, hogy a minden emberben ott rejtőző *Isten-képmás* és az ebből fakadó végtelen és elidegeníthetetlen *méltóság* legtisztábban és legegységesebben éppen

a társadalomból kirekesztett és a nyomor által eltorzított emberekben nyilvánul meg. (WRESINSKI, 1992, 2007) A stigmatizáló társadalmi megítéléssel szemben nem a szociális segélyezés számlájára méltó *tárgyait*, hanem olyan *szubjektumokat* lát bennük, akik – amennyiben a társadalom is szubjektumként tekint rájuk – képesek önálló döntéseket hozni és tetteikért felelősséget vállalni. Szubjektum-voltukat hangsúlyozza azzal, hogy nevet alkot számukra, amely azóta szerte a világon a népesség legmélyebb szegénységben élő csoportjainak megnevezésére szolgál: ők az ún. „Negyedik Világ”. Freiréhez képest tehát továbbmegy: túllépve az identitás-nélküliségig halmozódó hiányokon, a Negyedik Világot olyan sorsközösségnek: „*nép*”-nek tekinti, amelyet nem egyszerűen a hátrányos helyzetből fakadó általános izoláltság, hanem egy meghatározott csoporttal közös, a múltból örökölt élethelyzetek, és az élethelyzetekre adott, a többségi társadalom számára idegen, mégis koherens, tapasztalati tudáson alapuló válaszok kapcsolnak egybe.

VII. 2. Praxison alapuló emancipatorikus pedagógia

A legszegényebbek definiálásából meghatározott pedagógiai előfeltevések következnek. A társadalmi emancipációhoz vezető utat mindketten olyan *sajátos pedagógiai megközelítésmódban* látják, amely az elnyomottak és kirekesztettek oldalán állva, perspektívájukból kiindulva teszi fel kérdéseit és formálja ki gyakorlatát. Alapvetően egyetértenek abban, hogy a felszabaduláshoz vezető pedagógiának először is tekintetbe kell vennie a „*szegények sajátos világszemléletét*”. (FREIRE, 1980:80) Bármely program kidolgozásához a kiindulópont nem lehet más, mint a jelen, konkrét, egzisztenciális helyzet. A megoldásnak pedig nem pusztán intellektuális síkon, hanem a cselekvés, az akció síkján kell létrejönnie. A szegénység lényegéről vallott felfogásukból következik az a közös álláspontjuk is, hogy a szegények felszabadítása csak magukból a szegényekből, a már *öntudatra ébredt, cselekvésre képes szubjektumokból* indulhat ki. Ez Freirénél azt jelenti, hogy az uralkodás pedagógiáját (amelyet bank-pedagógiának is nevez) a párbeszéd (vagy öntudatra ébresztés) pedagógiájának kell felváltania. A mindkettejük számára fontos közös identitás erősítéséhez hozzátartozik, hogy a hátrányos helyzetű népesség számára, amely mindig is vesztese volt történelemnek és kultúrának egyaránt, megteremtődjék *az emberiség közös tulajdonába illeszthető történelme és kultúrája*. A Freire által kidolgozott módszer kulturális köreiben a résztvevők a növendékek mindennapi tapasztalataiból merítik témáikat, és a problematizált szituációkat ezekre alapozva, közösen vitatják meg. A Wresinski alapította ATD-Negyedik Világ Mozgalom pedig azzal segíti elő a Freire által is elengedhetetlennek tartott *öntudat*,

egyfajta új világ- és énszemlélet kifejlődését, hogy helyet teremtsen a *nép* megszólalására, teret ad önkifejezésének, és lehetőséget nyújt számára, hogy társadalmi kapcsolatokra tegyen szert. A *párbeszéd* módszere, amelyet mindkettő az emancipatorikus pedagógia alapelemének tartanak, Freirénél az írástudatlanság felszámolásának konkrét programjában jelenik meg. Wresinski szintén praxisból kiinduló koncepciójában a többsíkú párbeszéd jelentősége legmarkánsabban Negyedik Világ Szabadegyetem intézményében rajzolódik ki. A Szabadegyetem úgy kíván a társadalmi emancipáció színtere lenni, hogy egyrészt elismeri a mélyszegénységben élők közösségének tapasztalatokon alapuló tudását, másrészt teret ad e tudás demokratikus átadásának. Ugyanakkor a rendszeresen szervezett találkozók nem csupán arról van szó, hogy a résztvevők a szegénységgel kapcsolatos kérdésekben véleményt mondanak, sokkal inkább arról, hogy minden ismeret elsődleges forrása a legszegényebbek tudása, és minden reflexió a mélyszegénység prizmjában szűrődik át.

Mind Freire felszabadítási pedagógiájának, mind a Negyedik Világ Szabadegyetemnek fontos sajátossága, hogy a beszélgetést kiváltó témák – melyek kiválasztása a mindenkori adott helyzet, szereplők, körülmények gondos mérlegelése után történik – nem kész válaszként, hanem *megoldásra váró problémaként* kerülnek terítékre. A felnőttek művelődésének szándékával, de az érintettek mellőzésével létrehozott és felülről rájuk kényszerített elgondolásokat Freire és Wresinski is haszontalannak, eredménytelennek tartja. A pedagógiai hatás szerintük nem direkt ráhatások eredményeképpen – melyeket a másik autonómiája megsértésének, azaz *intervenciónak* tekintenek –, hanem a nevelő és a növendék érzékeny, egymásra hangolódott munkaközösségében, a két fél *interakciójában* születik meg. Ehhez a másik megértésére, a megértéshez pedig közös jelrendszerre, *közös nyelvre* van szükség.

VII. 3. Elköteleződések

Bár Freire és különösen Wresinski dialogikus koncepciójában a partnerkapcsolatot egyértelműen a növendék domináns szerepe jellemzi, a két fél közötti viszonyulás nyilvánvalóan nem független a korábban központi szerepűnek tételezett másik tényezőtől: a nevelőtől. A nevelő – tágabb értelemben a többségi társadalom – lényegi tulajdonsága mindkettejükénél az *el nem hárítható felelősség*, ami abban áll, hogy el kell köteleződnie a hátrányos helyzetű növendék mellett, és társadalmi emancipációja – s az ennek szerves részét képező tanulási folyamat – minél hatékonyabb segítőjévé, *katalizátorává* kell válnia.

Freirénél, aki kora brazil társadalmát alapvetően elnyomó és elnyomott ellentétként fogja fel, ez a személy a harmadik komponensként bevezetett „*leader*”, a forradalmi vezetővé váló nevelő kulcsfigurája. Az alfabetizációs program folyamán kezdeményező szerepet játszik a közösen kiválasztott téma hangsúlyos aspektusainak meghatározásában, továbbá az absztrakció megkönnyítése szempontjából releváns összefüggések megragadásában. Ugyanakkor úgy tekint a szegényekre, mint akik képesek arra, hogy érvényes véleményt formáljanak és hiteles döntéseket hozzanak. Az így kialakuló kölcsönös bizalomban feloldódik a hagyományosan egymással mereven szemben álló nevelő-növendék reláció. A két *szubjektum* között létrejövő, a cselekvés és gondolkodás dinamikáján alapuló praxis elvezet az elnyomó-elnyomott ellentétére épült társadalom meghaladásához, a Freire számára egyedüli valóságos felszabaduláshoz.

Az elköteleződés, az életközösség fogalma mint a változás előidézésének szükséges előfeltétele Wresinski elgondolásában is megjelenik, ám megvalósulása még nagyobb horderejű döntést követel. Radikális evangéliumi szemlélettel a feltétel nélküli felelősségvállalást és szolidaritást az emberi lény alapsajátosságának látja, amely adott esetben elmehet a végsőig: magában foglalhatja akár a másik sorsának felvállalását is. Ennek a felelősségnek a közvetlen hordozója nála a társadalom számára modellül állított *Volontariat*, vagyis a Negyedik Világ Mozgalom „kemény magját” alkotó önkéntes szervezet. A szegények számára létrehozott programjaikkal – mindig az adott helyi viszonyokhoz alkalmazkodva – sokrétűen járulnak hozzá a Negyedik Világ társadalmi megítélésének megváltozásához. Legfőbb küldetésük azonban a kirekesztettekkel való sorsközösség vállalása, amely meghatározó jelentőségű a legszegényebbek identitásának helyreállításában. Wresinski szavaival: Csak így válhatnak egyszerre „*valorizáló tényezővé, referenciává és ttorrá*”. (WRESINSKI, 1992:377) De az önkénteseken túl – ha más mértékben és más tartalommal is – az elköteleződésnek ki kell terjednie a Mozgalom, illetve a Szabadegyetem által az emancipációs folyamatba bevont *valamennyi társadalmi szereplőre*: a szövetségesekre, a társadalmi élet különböző területeinek döntéshozóira, illetve a feldolgozásra kiválasztott témák meghívott szakértőire.

Az emancipációs folyamat szereplőinek szövetségkötéséből következik a *tudás megosztásának új felfogása* is. Freire szerint az elnyomottak és az őket segítő nevelők személyes elkötelezettségén alapuló kritikus reflexió minőségében más: valódi, mert kölcsönösen megosztott tudást hoz létre. Ez az új tudás szorosan összefügg azzal az alapelvvel, hogy a felszabadítás pedagógiája nem az elnyomottak feje fölött és az ő érdekükben, hanem velük együtt születik meg.

Wresinski, amikor a tudásról beszél, hangsúlyozza az átadás és átadhatóság alapvető szükségletét. Munkatársaival olyan fórumot alakít ki, amelyen a szintén közösen kidolgozott közös nyelv segítségével minden szereplő „tudománya” kölcsönösen megosztható, ezáltal *többirányú tudásáramlás* valósul meg. A szegények tudásának origóba helyezéséből, a több nézőpontú részleges tudások összeadódásából közösen létrehozott és minden résztvevő számára érvényes, új tudás születik, amely társadalmi változások elindítójává válhat.

VII. 4. A kereszténység társadalmi tanításának recepciója Freire és Wresinski koncepciójában

Mind Freire, mind Wresinski elsősorban a Teremtő alkotásának tekinti az embert, az Isten-képesség zálogát pedig a keresztény tanítás radikális evangéliumi hagyományainak megfelelően mindketten a szabadságban, a személy autonómiájában jelölik meg. Antropológiájuk, és a ráépülő pedagógiák olyan teológiai belátásból indulnak ki, amely figyelembe veszi el a társadalmi és gyakorlati vonatkozásokat, beemeli narratívájába a nyilvánosság, a jog és a szabadság problémáit, egyszóval: a politikai összefüggéseket.

Freire pedagógiájának alapbelátásai rímelnek a felszabadítási teológiák releváns vonatkozásaira. Az ember felszabadítását mint célt a földi életben és eszkatologikus távlatban nemcsak egyszerre, hanem egymás dinamikájában gondolja el. Az ember egyetemes erkölcsisége szerinte az emberi természetből fakad, és a történelemben valósul meg. Meggyőződése szerint az emberi élet, bár hatással vannak rá gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális struktúrák, mégis általuk determinálva. Messianisztikus forradalmiságában a szegények felszabadítását elhozó forradalom eszméjéhez nem kapcsol erőszakot. A forradalmi vezető jellemzésében (hiteles tanúbizonyság, átütő erejű szeretet) voltaképpen egy prófétai portrét rajzol meg evangéliumi nyelvezettel.¹ Nyilvánvaló célzatosság fedezhető fel abban, hogy *Az elnyomottak pedagógiája* utolsó bekezdése a keresztény tanítás kulcsszavaiból (*remény, bizalom, hit, teremtés*) épül fel, a mű utolsó szava pedig a *szeretni*.²

Wresinski antropológiája azon a kettős evidencián nyugszik, mely szerint az ember – vallási-ideológiai hovatartozástól függetlenül – először is Isten képmása, s mint ilyen, végtelen és

¹ Lásd FREIRE, P., 1980:165

² “Ha semmi más nem maradhat fenn ezekből az oldalakból, reményeink szerint akkor is fennmarad bizalmunk a népben. Hitünk az emberekben és egy olyan világ megteremtésében, amelyben könnyebb lesz szeretni”. (FREIRE, P., 1980:180)

elidegeníthetetlen méltóság hordozója, másodsor pedig, hogy ez a méltóság elsősorban a társadalom által kirekesztett, leginkább kiszolgáltatott, legmélyebb szegénységben élő emberben nyilvánul meg. (LECLERC, 2004) A szegényekre úgy tekint mint akik különleges módon Isten fiai a Fiúban, azaz *Krisztusban*. (BEGASSE DE DHAEM, 2011) Wresinski Jézusa elsődlegesen és valójában az emberi szenvedéshez hajolt közel. Számára a bűn alapvetően nem más, mint a másik szenvedésében való osztozás elutasítása, mely abból fakad, hogy az egyén nem képes túllépni, felülemelkedni saját szenvedéstörténetén. Ebben az értelmezésben a Jézus által az emberek számára adott életminta mindent felforgató újdonsága abban áll, hogy az interperszonális kapcsolatban a felelősségteljes cselekvést a *másik* szenvedése iránti érzékenység határozza meg.

Wresinski a Negyedik Világ fogalmának megalkotásával és az evangéliumi hit közepébe való helyezésével a gyakorlatban világítja meg a kereszténység társadalmi tanításának új aspektusát, ami akár jelentős változások kiindulási pontjául válhat a mélyszegénység mint jelenség és a mélyszegénységben élők megítélését illetően is.

VIII. Összegzés, további kutatási irányok felvetése

Paulo Freire és Joseph Wresinski gyakorlati pedagógiájának elemzése és összehasonlítása eredményeképpen feltárul a két, Magyarországon kevésbé ismert, ám nemzetközi szinten nagy tekintélynek örvendő pedagógus személyiség életműve, különös tekintettel a hátrányos helyzetű felnőttek társadalmi emancipációja érdekében kifejtett tevékenységük, valamint a tevékenység mögött kitapintható sajátos keresztény alapállás sajátosságaira. Az az egyetemes értékforrás, amelyre alapozva komplex és eredményes praxis épülhet a hátrányos helyzetűek körében végzett pedagógia területén, keresztény antropológiában gyökerező emberi és nevelői hozzáállásukban ragadható meg. A két vizsgált munkásságnak a magyar pedagógiatörténet felnőttoktatási vonulatával való összefüggésbe hozatala lehetőséget nyújt arra, hogy Karácsony Sándor munkássága is új megvilágításba kerülhessen. A bemutatott szemléletek ugyanakkor a kortárs pedagógiai kihívásokra is érvényes választ kínálnak: akár egyházi, akár civil egyesületi fenntartású felnőttoktatási intézmények munkaközösségei számára.

Az elvégzett kutatás felveti a dolgozatban csak érintett Freire-Karácsony párhuzamot. Ennek vizsgálatát, a párhuzam aspektusainak feltárását, kellő mélységű összevető elemzését a kutatás későbbi fázisában szeretném megvalósítani.

A szerzőnek a disszertáció témájához kapcsolódó publikációi

La laïcité face aux contraintes socio-économiques, In: *Acta Romanica*, Tomus XVI, Szeged, 1996. 41-57.

A modern kor egyik árnyoldala, avagy a hajléktalanok problémája Franciaországban, In: *Egyházfórum*, 1997/1. 75-85.

A vallás fogalma Joseph Wresinski gondolkodásában és mozgalmában, In: „*Vallásfogalmak sokfélesége*” (szerk: Kendeffy Gábor, Kopeczky Rita), L’Harmattan Kiadó, 2012. ISBN 978 963 236 623 4, 176-184.

Hommage à Joseph Wresinski, In: *Vigilia* 2013/8, 580-589.

A szegények identitása – Sokszoros megfosztottság és rehabilitáció Wresinski antropológiájában, In: *Hiszek, hogy megértsem* (szerk: Gér András László, Jenei Péter, Zila Gábor), L’Harmattan Kiadó, 2015. ISBN 978 963 980 861 4, 394-400.

Alapkövek Joseph Wresinski és Paulo Freire pedagógiájának megértéséhez. In: „Transfert nec mergitur” - Albert Sándor 65. születésnapjának tiszteletére, Jatepress, Szeged, 2014. ISBN 978 963 315 177 8, 353-362.

Egy társadalmi kihívás – két pedagógiai válasz – három alapkérdés, In: *Hitetek mellé tudományt* (szerk: Zila Gábor), L’Harmattan Kiadó, Budapest, 2015. 133-142.

A tudás és a tanulás értelmezése Paulo Freire és Joseph Wreinski pedagógiai gyakorlatában, In: *Százarcú pedagógia*, (International Research Institute s. r. o.) Komarno, 2015. ISBN 978 80 89691 17 3). 410-420.

Aki a legnyomorultabb embert helyezte antropológiája középpontjába: Joseph Wresinski. In: *Iskolakultúra*, 2015/5-6. 114-123.

La famille dans le Quart Monde, In: *Lire, écrire, construire*. Acta Romanica Tomus XXIX, Szeged, 2015. 69-79.

Két hagyománytisztelő forradalmár: Joseph Wresinski és Karácsony Sándor pedagógiája, In: *Pedagógiai és szakmódszertani tanulmányok* (szerk: Karlovitz János Tibor), International Research Institute s. r. o., Komárno, 2016. 35-44.

Aspects sociaux et religieux dans l’anthropologie pédagogique de Joseph Wresinski, in: *Ostium – Open Access Journal for Humanities*, N° 4, 2016 <http://www.ostium.sk/sk/aspects-sociaux-et-religieux-dans-lanthropologie-pedagogique-de-joseph-wresinski/> (11 oldal)

La responsabilité pour autrui, In: *Revue Quart Monde*, N° 4, 2016 december, 17-22. <https://www.revue-quartmonde.org/6734>

Karácsony Sándor és Joseph Wresinski *másik embere* – Lévinas tükrében, In: *A népműveléstől a közösségi művelődésig* (szerk: Juhász Erika), ACTA Andragogiae et Culturae 27, Debrecen, 2016. 394-405.

Two revolutionist traditionalists: The pedagogical concepts of Joseph Wresinski and Sándor Krácsony, in: *ph Publico* N° 14, 2018. július. 147-153.
https://www.ph-burgenland.at/fileadmin/user_upload/information-ueber/f-e/ph-publico/phpublico_14.pdf

Irodalom

BEGASSE DE DHAEM, Amaury: Théologie de filiation et universalité du salut. L'anthropologie théologique de Joseph Wresinski. Cerf, Paris, 2011

BUGÁR M. István: Szabadság, szeretet, személy. Az ókeresztény teológia antropológiai vetülete. Kairosz Kiadó, Budapest. 2013

DACOS-BURGUES Marie-Hélène: Agir avec Joseph Wresinski. L'engagement républicain du fondateur du Mouvement ATD Quart Monde. Éditions chronique sociale, Lyon, 2008

DEFRAIGNE-TARDIEU, Geneviève: L'Université populaire Quart Monde. La construction du savoir émancipatoire. Presses universitaires de Paris Ouest. Paris, 2012

DURKÓ Mátyás: Társadalom, felnőttnevelés, önévelés. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1998

FREIRE, Paulo: La pédagogie des opprimés. Maspero, Paris, 1980

FREIRE, Paulo: L'éducation: pratique de la liberté. Éditions du Cerf, Paris, 1971

GADOTTI, Moacir: The Political-Pedagogical Praxis of Paulo Freire. In: FREIRE, Paulo: *Politics and education*, UCLA Latin American Center Publications, University of California, Los Angeles, 1998. 105-112.

GERHARDT, Heinz-Peter: Paulo Freire. In: *Perspectivas: revista trimestral de educación comparada* (París, UNESCO: Oficina Internacional de Educación), vol. XXIII, nos 3-4, 1993, 463-484.

GUTIÉRREZ, Gustavo – MÜLLER, Gerhard Ludwig: A szegények oldalán. A felszabadítási teológia. Új Ember, Budapest, 2016

LECLERC, Marc: L'anthropologie du Père Joseph Wresinski: entre Philosophie et Théologie, In: *Colloque international Joseph Wresinski. Acteur et prophète du peuple des pauvres*, Éditions Quart Monde, Paris, 2004. 43-54.

WRESINSKI, Joseph: Culture et grande pauvreté. Éditions Quart Monde, Paris, 2004

WRESINSKI, Joseph: Écrits et paroles aux volontaires, Éditions Quart-Monde, Paris, 1992

WRESINSKI, Joseph: Refuser la misère, une pensée politique née de l'action, Éditions du Cerf – Éditions Quart Monde, Paris, 2007

WRESINSKI, Joseph: Szegények egyháza, Pannonhalma, Bencés Kiadó, 2010